

Indledning

Kulturkanoner

AF HANNE-LOUISE JOHANNESSEN,
TOBIAS RAUN,
KAREN KLITGAARD POULSEN
OG LOUISE WOLTHERS

Med dette temanummer ønsker redaktionen at sætte nye perspektiver på kulturkanonen og indkredse nogle af de historiske, sociale, kulturelle og politiske omstændigheder for debatten. Det er med andre ord hensigten at komme bag om en til tider entydig fremstilling af den danske kulturarv, men samtidig også bag om en ofte ligeså entydig kritik af den måde kulturministeriet har valgt at sikre fremtidens skolebørns møde med denne kulturarv. Med dette nummer spørger vi til hvilke mekanismer, der forstærker skævvridninger i forhold til køn, etnisk baggrund, seksuel overbevisning. Man kunne derudover diskutere hvorvidt nedsættelsen af kanonudvalgene, der hver især repræsenterer traditionelle kunstarter, er med til at opretholde fagskel på det kulturelle område og således fastholde kulturen som arv og ikke som noget levende, der har en betydning i en ellers tværdisciplinær dagligdag. Ved at inkludere en række kulturelle værker i en kanon sker der en kraftig eksklusion, hvilket har en række konsekvenser, der i temanummeret

belyses fra forskellige vinkler, hvoraf de primære er af historisk, samtidsdebatteerende og minoritær karakter.

Brian Mikkelsens kulturkanon, der blev offentliggjort 24. januar 2006, synliggør de kønsmæssige skævvridninger, der er til stede i den danske kulturpolitik. Kun 14 kvinder er repræsenteret i den samlede kanon, men samtidig har der været en øget mængde kvinder til at skabe det kulturelle udbud, der skulle kanoniseres iblandt. Ofte er det blevet udtalt i forbindelse med den kønsmæssige skævfordeling i kanonprojektet, at udvælgelseskriterierne har været baseret på kunstnerisk kvalitet og de enkelte værkers evne til at bevise deres værd over tid, underforstået at kunst lavet af kvinder ikke er så god som deres mandlige kollegaers. De kvindelige kunstneres værker ekskluderes således tilsyneladende på baggrund af manglen på "kunstnerisk kvalitet" og "slidstyrke" (se bl.a. billedkunstudvalgets udtalelser på Kulturministeriets hjemmeside). I forlængelse heraf kan man argumentere for, at kanonprojektet repræsenterer og forstærker en evne til at overse det grundlag kunstnere (mandlige som kvindelige) arbejder under. Et grundlag der netop også resulterer i kvinders frasortering på censurede udstillinger, i fondssammenhænge og kunstindkøb på museer, hvilket vanskeliggør deres inklusion i kanon. Denne debat har allerede verseret i nogle år inden for museumsverdenen, hvilket Hans Dam Christensen redegør for i sin artikel i nærværende nummer. Inden for museumsverdenen begrunder man ligeledes fravalget med "kunstnerisk kvalitet".

Argumentet om kvalitet bruges altså hos både kanonudvalgsmedlemmerne og hos museumsfolk som noget, der er transhistorisk og dermed principielt hinsides diskurs og politik. Derfor er hverken kunstnerens eller betragterens kønslige baggrund relevant. Hans Dam Christensen peger i sin artikel på den implicitte traditionalisme, der ligger i kvalitetsforståelsen inden for kun-

stindkøb og -analyse i Danmark. Dam Christensen peger ydermere på kunstfeltets *illusio*, dvs. den manglende italesættelse af feltets værdigivning i forsøget på at opretholde 'illusionen' om kunstens særlige erkendelsespotentiale. Dette videreføres tydeligvis i de aktuelle kanonudvalg, hvor man på kulturministeriets hjemmeside kan læse, at kanonudvalget for billedkunst ikke har brugt lang tid på kriterier for udvælgelsen af værkerne. Der var konsensus om syv værker, hvorefter udvalgets fem medlemmer valgte et værk hver.

Ulla Angkjær Jørgensen og Maja Bissenbakker Frederiksen udfordrer i nærværende nummer ligeledes kvalitetsargumentet ud fra et *queer* perspektiv. Begge er optaget af at udpege de overordnede magtmekanismer og ideologier, som oftest søger at kamouflere sig som objektive og universelle. Angkjær Jørgensen fremlæser, med afsæt i portrætmaleren Kirsten Kjær og hendes kønstransgressive værker, et maskulint "heroisk" imperativ med "romantiske" ideer om "skaberogeniet" i mellemkrigstidens danske kunsthistorie, der var (og måske fortsat er?) medvirkende til en delvis eksklusion af Kirsten Kjær. Bissenbakker Frederiksen undersøger argumentationerne hos henholdsvis fortalere for og (feministiske) modstandere af kulturkanonen. Hun påpeger, at begge parter på paradoksalt vis fastholder et videnskabsideal, som betragter videnskabelighed som ensbetydende med evnen til at fremstå objektiv og umærket af køn og etnicitet. Begge grupper gør sig således sårbare overfor dét, Donna Haraway betegner som "The God Trick" – dvs. forestillingen om, at vi er i stand til at placere os selv som neutrale betragtere: uden for kontekst og historie, og uden for den diskursive magt, som bestemmer, hvad sandhed overhovedet kan kendetegnes som. Man kan overordnet set spørge til, om ikke kunstnerisk dømmekraft altid er relativ og situeret – og om køn ikke altid bør medtænkes som analytisk og diskursiv kategori?

Dette har vi spurgt repræsentanter for dagspressen, kønsforskningen, kanonudvalget og højre- og venstrefløjen i dansk politik om (se dette nummers vox pop). Vores fem adspurgte forholder sig som forventet meget forskelligt til begreber som kulturarv, køn, etnicitet og seksualitet – og vi kan fra redaktionens side kun opfordre læseren til selv at læse bidragene i perspektivet af dette nummers kritikpunkter.

Den siddende regering forsøger paradoksalt nok at håndtere den globalisering, der uden tvivl har ændret den verden, vi lever i, ved først at skabe et tilbageskuende projekt som kulturkanonen og siden at nedsætte et globaliseringsudvalg der skal gøre Danmark til et førende videns-, iværksætter- og innovativt samfund. Globaliseringens konsekvenser er bl.a., at økonomier infiltreres i et uigennemsigtigt netværk, hvor nationale grænser ophæves og kulturelle sammenmeltinger eller sammenstød gør os diasporiske i eget hjemland. Verdensomspændende medier er vokset eksponentielt, har åbnet for nye horisonter og afstanden mellem center og periferi er ved at kollapse. Alligevel sidder vi ved kakkellovnen og venter på, at globaliseringen skal gå over, mens vi systematisk forener os om det særligt og storslåede danske. Resultatet bliver, med den polskfødte sociolog Zygmunt Baumanns ord, en søgen efter tryghed i en usikker verden, hvor globalisering karakteriseres som flydende modernitet og er en arena, hvor skabelsen af identitet er individualiseret.¹ Hverken sociale konstruktioner, territoriale fællesskaber, professionelle netværk eller klassefællesskaber fungerer længere som stabile og langvarige beholdere for identitetsskabelse, og det enkelte individ er nødsaget til at se andetsteds efter holdpunkter. I følge Bauman skaber vi i mangel af bedre knagefællesskaber, der benyttes til at skabe sikkerhed i en identifikation med de andre medlemmer af samme. Knagefællesskaber, der ofte dyrker tidligere tiders 'ægte' fællesskaber, og således overlever på

en nostalgisk samhørighed. Nostalgi er et forsøg på netop at hele et afsavn med affinitet, det er en længsel efter et hjem, (sted eller tid) som ikke er mere og måske aldrig har været, det vil sige noget som er evigt 'fortabt'. Nostalgi er en følelse af tab og 'fejlplacering', men det er også en forelskelse i egen fantasi. Nostalgi er essentielt historie uden skyld, hvor historien omdannes til mytologi, hvilket gør tiden til noget, man kan vende tilbage til, som om det var et sted, og dermed opstår der en fornægtelse af tidens irreversibilitet som et menneskeligt vilkår. At der herhjemme opstår en dyrkelse af 'danskhed', det særligt og storslåede danske, skal blandt andet ses i lyset af den usikkerhed globaliseringen – eller talen om globaliseringen som truslen udefra – fører med sig. Danskheden *bliver* et værn imod en middelalderlig muslimsk kultur, der aldrig bliver lige så gyldig herhjemme som den danske kultur, der nu engang er groet frem på det stykke gamle jord, der ligger mellem Skagen og Gedser og mellem Dueodde og Blåvandshuk, som Brian Mikkelsen udtalte ved De Konservatives landsmøde 25. september 2005, og som han understregede 7. marts 2006 i en paneldebat på Berlingske Tidende. I nærværende nummer tager Kisten Thisted, i artiklen "Særlig dansk", Brian Mikkelsen, kanondebatten og integrationen af bindestregsdanskere under kærlig behandling. Hun pointerer, at der hverken er noget i vejen med ordet 'dansk' eller med at undervise i dansk litteratur, men at striden må stå om, med hvilket formål, man skal undervise i dansk litteratur, og ikke mindst hvordan man skal undervise i dansk litteratur. Komplexiteten i disse spørgsmål rækker ifølge Thisted langt ud over, hvad der kan rummes i en politisk besluttet kanondebat. Initiativet bør i stedet ligge hos dem, for hvem globaliseringen er en daglig levet virkelighed dvs. hos elever, lærere, lærebogsforfattere og forskere frem for ministre og ministerielt udpegede udvalg.

Den nostalgiske dyrkelse af, hvad der er dansk, tager ordet 'dansk' som gidsel, således at diskussionen og udarbejdelsen af en kulturkanon udelukkende kan fremstå som et nationalforherligende projekt, der skal forstærke en opdeling af os i vores knagefællesskab og de andre stakler udenfor. Måden den siddende regering har lanceret deres kanonprojekt på, lægger sig op ad en restorativ nostalgi, der med den russisk/amerikanske teoretiker Svetlana Boym ikke formår at se nostalgien i egen længsel.² Oplægget og resultatet af kanonprojektet kalder højlydt på en fortid, hvor det danske var uskyldigt, og hvor vi som danskere var del af et 'ægte' fællesskab opretholdt af udsigeligthed og intuition. Kanonprojektet repræsenterer et tab, der er erstattet af et fællesskab, der er gennemsyret af italesættelser og analyser, og som med Baumans ord dermed ikke er et ægte fællesskab. Restorativ nostalgi er en fokusering på nostos (hjemvendelse) frem for algia (længsel) og dermed en utopisk tro på, at fortiden kan regenereres som nutid. Refleksiv nostalgi, som er det andet begreb Boym fremskriver, er derimod en fokusering på længslen og en erkendelse af, at længslen er et vilkår i livet. Dermed 'udnyttes' længslen som et aktiv i en reflekteret omgang med fortiden, men hvori ligger den frugtbare refleksion i at skabe et værn imod en middelalderlig muslimsk kultur?

Det rejser et grundlæggende spørgsmål om, hvad kultur er. Er det et bestemt geografisk steds afgrøder (grundlæggende kultivering), er det en geografisk lokalitets oprindelige kultur, f.eks. den danske bondekultur – eller er en gruppes kultur knyttet til samme gruppes sprog eller dialekt, fx den grønlandske eskimokultur? Disse forståelser stammer fra den tyske 1700-tals filosof Johann Gottfried von Herder, der plæderede for mange samtidige kulturbegreber: Bondens, borgerens, barnets osv.³ Er det et samfunds civiliserede, sociale omgang – som i det klassiske franske kulturbegreb,

hvor det gjaldt om at være civiliseret og få politesse.⁴ Eller er det et samfunds finest kultiverede produkter, dets kunst? Som flere af dette nummers bidrag viser (Kirsten Thisted, Hans Dam Christensen, Karen Klitgaard Povlsen), så vakler kanonbegrebet mellem forskellige kulturforståelser, hvor de kulturelle produkter skal repræsentere periodernes gang og ændrede kulturer – og, som Herder påpeger, de forskellige kulturers relativt selvstændige udvikling. Men samtidig lever vi et samfund, hvor størstedelen af det globale marked, store dele af Kunsten og den aktuelle forskning forholder sig til et kulturbegreb, som det bl.a. repræsenteres af de såkaldte kulturstudier, nemlig kultur som 'the whole way of life', hvor kultur både er vaner, rutiner, livsstil, æstetiseret hverdag og mere eller mindre kunstneriske produktioner. Uanset hvilket kulturbegreb man abonnerer på, er det navt – især i en globaliseret verden med kulturmøder og nye livsformer overalt – ikke at definere sit kulturbegreb, men blot at bruge ordet kulturkanon som en slags indforstået retro-begreb med en vis nostalgisk aura. Denne diskussion rejser Karen Klitgaard Povlsen i nærværende nummer, idet hun peger på kanonlisterne som en reaktion på presset fra medier, nye teknologier og populærkultur.

Moderne kunstformer tager ofte netop selve kulturbegrebet og –definitionerne op til debat – ligesom de ofte peger netop på kommercialiseringen af kunsten og på mediernes indflydelse i hverdagen. Det sker både inden for de enkelte kunstarter og der, hvor kunsten går på tværs af genrer og medier. Eksempelvis hos Lisa Rosenmeier, der i sin intermediale installation *Det udstrakte nu (Memento Projects)* tematiserer begreber som tid, identitet og erindring. Hun har beredvilligt stillet billeder fra værket til rådighed som illustration til tema-nummeret, og i en kort kunstnerpræsentation bidrager hun med sit syn på kulturkanonen.

Præmisserne for overhovedet at tænke i kanoner, genier og mesterværker bliver udfordret med en tværestetisk kunstpraksis som fx Gertrude Steins, hvilket Laura Schultz argumenterer for i sin artikel. Hun viser, hvordan allerede Stein via performative strategier nedbryder en konventionel opfattelse af kunstværket som besiddende én immanent sandhed og én statisk betydning, der kan udledes uafhængigt af konteksten. Både kunsten og kunstneren er i konstant tilbliven – i aktivt samspil med en nutidig betragter, der performativt indlæser og udpeger betydninger. Derfor er kanonprojektets stabilisering af autonome værkers betydning dybt antikveret ifølge Schultz.

Kanonprojektet baserer sig på en kunstforståelse, der fokuserer på enkeltværker, som antages at have et særligt erkendelsespotentiale samt at være en privilegeret adgang til en bestemt periode. I modsætning hertil søger store dele af den aktuelle forskning inden for de æstetiske discipliner at gå på tværs af fag og genrer i en erkendelse af, at betydning opstår i konstant foranderlige sammenhænge mellem billeder, tekster, institutioner og vidensidealer. Et eksempel er visuel kultur-studierne som udfordrer den traditionelle kunsthistorie ved dels at udvide analysefeltet til at inkludere alle de billedtyper, vi omgiver os med, og dels ved at

inddrage teorier fra adskillige fagområder, herunder cultural studies og performativitetsteorien. Noget lignende gælder studierne i Moderne Kultur eller i Æstetik og Kultur, som samler alle de traditionelle kunstarter i en analytisk praksis, der går på tværs – og netop derfor er velegnet til at analysere og forstå moderne tværestetiske og –mediale kunstformer. I dette perspektiv synes den traditionelt mediespecifikke opdeling af kanonudvalgene utidssvarende, og man kan betvivle, om denne ghettoisering af både fag, genrer og enkeltværker overhovedet formår at aktualisere kulturarven for ‘den historieløse generation’ og hvem, kanonen ellers rettes imod. Historien bør skrives til nutiden – ikke til fortiden.

Vi ønsker alle god fornøjelse!

NOTER

1. Zygmunt Bauman (2002): *Fællesskab – En søgen efter tryghed i en usikker verden*, Hans Reitzels Forlag, Kbh.
2. Svetlana Boym (2002): *The Future of Nostalgia*, Basic Books, NY.
3. J. G. Herder (1989): *Ideen zur Philosophie der Menschheit, 1784*
4. Terry Eagleton (2000): *The Idea of Culture*. Blackwell, Oxford: 1-32